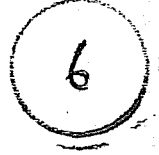

İslâm Ansiklopedisi

27 AĞUSTOS 1990

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

SAYI : 5

KAYSERİ — 1988

İSLÂM DİNİNDE ZİKİR VE DÜA

Prof. Dr. Cihad TUNÇ*

Zikir kelimesi dilde anmak, hatıra getirerek yâdetmek, unutmamak suretiyle, devamlı olarak hatırdâ tutmak gibi anlamlara gelir.

İslâmî bir terim olarak Yüce Allah'a tahsis edildiğinde, O'nu anmak, O'nu hatırdan, hâfızadan, şuurdan ,tefekkürden bir an bile uzak tutmamak anlamlarını ifade eder. Bu maksatla da O'nun Yüce Varlığını, Sıfatlarını, güzel isimlerini anmak, tekrarlamak suretiyle yapılan bütün ibadetlere de genel anlamda «zikir» denildiğine de işaret etmek lazımdır.

Zikir, şükür gibi dille (lisanen), kâble ve bedenle olur. Dil ile yapılan zikir, Yüce Allah'ı güzel isimleriyle yâdederek O'na hamdetmek, O'nu bütün güzel sıfatlarla vasıflandırarak, noksan sıfatlardan da uzak tutarak tesbih etmek, büyülemek, Kur'an-ı Kerim'i okumak ve düa etmekle olur.

Kâlb ile yapılan zikir ise, Yüce Allah'ı ihlâs ile gönülden, yürekten anmaktır ki, bu da üç şekilde olur :

Birincisi : Yüce Allah'ın varlığına işaret eden delilleri, hüccetleri düşünmek ve her türlü şüphe ve tereddüdü defederek ilâhî sıfatları ve ilâhî isimleri düşünmek.

İkincisi : Allah'u Teâla'nın tekliflerini ve kulluk vazifelerini düşünmek. Daha açık bir ifadeyle Yüce Allah'ın hükümlerini, emirlerini, yasaklarını, mükafatını ve cezasını düşünerek bunlarla ilgili ilâhî hikmetlerle bunlara ait olan hüccet ve sağlam delilleri tefekkür etmek.

Üçüncüsü : Gizli ve âşikâr (görünen ve görünmeyen) bütün yaratıkları ve bunların yaratılışındaki sırları keşfe çalışarak seyre dalıp, ince ince düşünerek her bir zerrenin bu mukaddes âleme bir âyine olduğunu görmektir.

Beden ile yapılan zikre gelince; bedeninin azalarından (organlarından) her birinin emir olundukları vazifelerle meşgul olup, yasaklanmış olan şeylerden uzak durmalarıdır.

Zikir ile şükür arasında şöyle bir fark vardır: Şükürün olması için şükredenin kendisine ulaşan ilâhî nimeti ve ihsânı hissetmesi ve yaptıklarını bu nimete karşılık olarak, ta'zim vazifesi olarak yapması şarttır. Zikir ise ilâhî nimetin, zikredene ulaşması diye bir kayıtlama olmaksızın, doğrudan doğruya bir muhabbetin ve kemâle ermiş ilâhî aşkın eseridir.

Yüce Allah Bakara suresinin 152. âyetinde meâlen şöyle buyurmaktadır: «Beni «anın (zikredin), Ben de sizi anayım (zikredeyim); Bana şükredin nankörlük etmeyin».

Bu âyetin bir âyet öncesine baktığımız zaman, «Biz size âyetlerimizi okuyacak, sizi her kötülükten arıtaçak, size Kitabı ve Hikmeti öğretecek ve bilmediklerinizi bildirecek, aranızdan bir peygamber gönderdik», meâlinde bir âyet olduğunu anlarız. Öyleyse 152. âyetteki Allah'ı Teâlâyı anmanın ve O'na şükretmenin lüzumu 151. âyetin anlamına bağlanmalıdır. Yüce Allah'ın biz kullarına ihsan buyurduğu pek çok nimetlerinden biri de, insanlar arasından seçip, nübüvvet ve risâlet vazifeleriyle görevlendirdiği peygamberleridir. Binâenaleyh insanlara Cenab-ı Hak'ın doğruyu, yanlıştan, iyiyi kötüden, güzeli çirkinden ayırdeden âyetlerini okuyacak, kötülüklerden uzak kılacak, Yüce Allah'ın Kitabını, hikmetini ve kulların bilmediklerini öğretecek bir Peygamber göndermiş olması gerçekten şükredilmesi gereken bir husustur; çünkü bütün bunlar sayesinde insanlık kurtulacaktır. Daha açık bir ifadeyle insanlar, Allah'a gereği gibi nasıl ibadet edebileceklerini, ibadetlerin hikmet ve maksadını, ibadetlerin dünya ve âhiretteki fayda ve mükafatını, öldükten sonra dirilmeyi, âhiret âlemini peygamberler sayesinde bilip öğrenmektedirler.

İşte Allah'ı Teâla'nın bu ve benzeri lütuf ve ihsanlarından dolayı O'nu daima anmamız, Yüce isimlerini zikretmemiz, O'nu

hatırımızdan çıkarmamamız ve O'na çok çok şükretmemiz icabetmektedir. Ancak bu şekilde kulluk borcu ödenebilir, nefis terbiye edilerek her türlü iğva ve vesveseden uzak tutulabilir.

Görüldüğü gibi, Bakara suresinin 152. âyetindeki ilâhî emirler: «Beni zikredin, layığıyla anın ki, Ben de sizi, Bana lâıyk bir anısla anayım, lütfumu ve yardımımı devam ettireyim. Bana şükredin, nimetlerime karşı dil ile, kâlb ile veya beden ile veyahut da hepsiyle birden Beni büyükleyip, hürmet edin, Benim emirlerimi yerine getirip yasaklarımdan kaçının ve nimetlerimi yerliyerinde sarfedip faydalanın inkâr ve isyan ederek, Bana küfür ve küfran-ı nimet etmeyin, unutkan ve nankör olmayın» tarzında anlaşılmalıdır.

Ayrıca bu âyeti şu anlamlarıyla anlamak da mümkündür :

1— Beni Bana hamdederek, itaatle zikrediniz ki, Ben de sizi rahmetimle nimetimle zikredeyim.

2— Beni düa ile zikrediniz ki, Ben de ihsan ile cevap vererek zikredeyim,

3— Beni dünyada zikrediniz. Ben de sizi âhirette zikredeyim,

4— Beni refahınız zamanında zikrediniz ki, Ben de sizi, belâ, musibet ve âfetlerinizde zikredeyim,

5— Beni öncelikle Rabbiniz olarak zikrediniz ki, Ben de sizi âhirette kulluğunuzla ve rahmetimle zikredeyim.

Netice olarak kulluğun başlangıcı zikir, nihayeti de şükürdür. Zira zikir sayesinde kul ile Allah arasında bir yakınlık ve bir sevgi doğar. Elde edilen bu yakınlık ve sevgiden dolayı da Yüce Allah'a şükredilir ve böylece kâlb huzura kavuşur.

Bu husus Âl-i İmrân suresinin 190 ve 191. âyetlerinde meâlen şöyle açıklanmaktadır: «Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde akıl sahiblerine şüphesiz deliller vardır». «Onlar ayakta iken, otururken, yan yataırken Allah'ı zikrederler (anarlar), göklerin ve yerin yaratılışını düşünürler: Rabbiniz Sen bunu boşuna yaratmadın, Sen münezzehsin (akla gelebilen her türlü noksanlıklardan uzaksın), bizi ateşin (cehen-nemin) azabından korusun, derler».

Görüldüğü üzere İslâm Dini akıl sahiblerine, yani aklî dengesi yerinde olanlara, çocukluk çağını aşmış, buluş çağına ulaşmış

aklen de belli bir olgunluğa gelmiş, iyiyi kötüden ayırdedebilen, sözü, sohbeti dinlenebilen kişilere hitabetmektedir. İşte bu özelliklere sahip kişiler için, göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesinde, birbirini karanlık ve aydınlık olarak takib etmesinde üzerinde düşünülmesi gereken pek çok deliller, sebebler ve hikmetler vardır. İşte bu düşünce, tefekkür tarzı yukarıda zikredilen kâlb ile yapılan zikrin birinci çeşidine dâhil olmaktadır. Zira burada Yüce Allah'ın varlığına, sıfatlarına dair pek çok hüccetler ve işaretler vardır.

Âli İmrân Suresinin 191. âyetinde bu tarzda yaratılışın ilâhî kanunlarını düşünerek Yüce Allah'ın varlığını, sıfatlarını ve yaratılışdaki hikmet ve gayeleri düşünen bu kişilerin ayakta iken, otururken ve yan yatarken Allah'ı zikrettiklerine, O'nu andıklarına işaret edilmektedir. Çünkü burada işaret edilmiş olan ayakta durmak, oturmak ve yatmak insanın bütün hal ve durumlarını içine almaktadır. Böylece insanlar gerek işleriyle meşgul olurlarken, gerekse istirahat edip oturup dinlenirken, hatta yatıp uyumaya hazırlanırken bile Yüce Allah'ı zikrettiklerine O'nu kâlb ve gönüllerinden uzaklaştırmadıklarına da işaret edilmektedir. Demek ki bu akıllı kişiler her ne halde bulunurlarsa bulunsunlar, daima kâlbleriyle Allah'ı zikretmektedirler. Onların zikrullah ile kâlbten meşguliyetleri onları huzura, mutluluğa kavuşturmaktadır. Bundan dolayı onlar, Allah'ı zikirten kendilerini bir an bile uzak tutmazlar; bu üç halde de olsa, ilâhî mürakabeye dalarlar. Meşguliyetlerini ona göre düzenleyip fayda ve zararlarını muhasebe ederler.

Abdullah b. Mes'ud, burada geçen «zikrin» namaza işaret olduğunu, akıl sahipleri güç-ve kudretleri yettikçe namazı ayakta, yoksa oturarak, buna da güç yetiremezlerse, yan yatarak namaz kılabileceklerine hükmetmiştir. Bununla beraber namaz, zikirlerden bir zikir olarak sayılırsa da, bütün zikirler namazdan ibaret değildir, denemez; çünkü zikir namazdan daha umumdur. Nitekim Cenab-ı Hak Nisa Suresinin 103. âyetinde bu anlamda meâlen şöyle buyurmaktadır: «Namazı kıldıktan başka (sonra), Allah'ı ayakta iken, otururken, yan yatarken de anın, emniyete kavuştuğunuzda (kâlbınız huzur bulduğunda), namazı gereğince kılın, namaz şüphesiz inananlara belirli vakitlerde farz kılınmıştır».

Görüleceği üzere, zikrin namazdan daha umumi olduğuna 7. Araf Suresinin 204, 205 ve 206. âyetlerinde de işaretler vardır :

«Kur'an okunduğu zaman, ona kulak verin dinleyin ki, merhamet olunasınız». «Rabbini gönülden ve korkarak, içinden hafif bir sesle sabah-akşam an (zikret). Gafillerden olma». «Doğrusu Rabbinin katında olanlar, O'na kulluk etmekten büyüklenmezler, O'nu tenzih ederler ve yalnız O'na secde ederler.»

Ayrıca, 29. Ankebût Suresinin 45. âyetinde namazın da bir çeşit zikir olduğu beyan buyrulmaktadır :

«Ey Muhammed, Kitaptan sana vahyolunanı oku, namaz kıl, muhakkak ki namaz hayasızlıktan ve fenalıktan alıkor, Allah'ı anmak (zikretmek) ne büyük şeydir, Allah yaptıklarınızı bilir».

Bunlardan başka zikrin devamlı ve çok olmasını emreden Yüce Allah, 33. Ahzab Suresinin 41. âyetinde meâlen şöyle buyurmaktadır :

«Ey iman edenler, Allah'ı çok çok anın (zikredin)».

Hız. Peygamber'den Allah'ı zikretmekle ilgili olarak pek çok hadis-i şerif rivayet edilmiştir :

Hız. Peygamber şöyle buyurmuştur: «Âdem oğlu Allah'ı zikirden daha ziyade, kendisini Allah'u Teâla'nın azabından koruyabilecek bir amel işlememiştir» (1).

«Kulun, Beni zikredip dudaklarını Benim için kıpırdattığı müddetçe, Ben kulumla beraberim» (2).

«Akşam ve sabah Allah'u Teâla'yı zikretmek, Allah yolunda kılıçların kırılmasından ve yine Allah uğrunda malı, har vurup harman savururcasına veya saçarcasına infak etmekten daha faziletlidir».

Hız. Peygamber Kudsi bir hadiste de bu konuda şöyle buyuruyor: «Kulum bana bir karış yaklaştığı zaman, Ben ona bir arşın yaklaşıyorum. Kulum Bana bir arşın yaklaştığı zaman Ben ona bir kulaç yaklaşıyorum. Kulum bana yürüyerek gelirse, Ben ona doğru koşarım, yani isteklerine şür'atle icabet ederim» (3).

1. İbn Mâce, Sunen, Edeb, 53.

2. Buhârî, Sahih, Tevhid, 43.

3. Buhârî, Sahih, Tevhid, 50; Muslim, Sahih-i Muslim, Zikir 2,3, Tevbe, 1.

Bütün bu âyet-i kerimeler ve hadis-i şeriflerden anlaşıldığına göre Yüce Allah'ı zikretmek, O'nu hatırdan ve gönülden çıkarmamak, O'nun emirlerini yerine getirip yasak ettikleri şeylerden kaçınmak insanı hem bu dünyada hem de âhirette saadete ve kurtuluşa götürmektedir. Yalnız yukarıda çeşit ve şekilleri açıklanmış olan bu zikrin devamlı olması, şuurlu olması da şarttır. Fakat burada şu hususa da dikkatleri çekmek gerekir ki, devamlı zikirden kasdedilen, her işi bırakıp sadece ve sadece Yüce Allah'ı anmak, dünyayı bir nevi terkedip inzivaya çekilmek değildir. İslâm Dini insanın hem maddî, yani bedenî yönüne hem de ruhî yönüne aynı şekilde kıymet ve ehemmiyet vermektir. Bu iki yönlü insanın bedeni ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak bu iki yönünü ve ihtiyaçlarını düzenleyecek kurallar koymuştur. Bu itibarla zikirde de ifrata kaçmak asla doğru değildir. Her gece sabahlara kadar «Ben Allah'ı zikrediyorum» diye bedeninin ihtiyacı olan uykuyu terketmek, çoluk çocuğunun haklarını yerine getirmemek, her türlü ilim ve irfandan uzak olarak, düşüncesiz ve şuursuz, dilinin ve kâlbini ne söylediğini, neyi kasdettiğini bilmeden zikir yapmak âyet ve hadislerde methedilen zikir değildir. Günlük hayatımızda da olduğu gibi her şeyin orta ve kararlı olanı faydalı ve iyi olandır. Bu sebepten Allah'ı zikrederken bu hususları göz önünde bulundurmak, az ama devamlı zikirde bulunmak, başka bir deyişle Yüce Allah'ı her an hatırdan, gönülde, kâlbde ve zihinlerde bulundurmak, O'nu hiç unutmamak gerekir. İllâ ki bir kenara çekilip büyük sayılı tesbihlerle sabahtan akşama, akşamdan da sabaha kadar zikretmek âyetlerin ve hadislerin özüne aykırı görünmektedir. Halbuki, yukarıda açıklanan Âli İmrân Suresinin 191. âyetinde mü'minlerin Allah'ı ayakta, otururken ve hatta yan yatarken bile zikredip anabilecekleri beyan buyrulmaktadır. Yeter ki insanoğlu neyi, niçin ve kimin için yaptığının farkında olsun; ve Yüce Allah'ın kendisini her an gördüğünü, her an kendisiyle beraber olduğunu idrak etsin ve bu bilgilerle O'nu, O'nun şanına yakışır bir şekilde zikretsin. İşte bu şekilde yapılan ve belirli zamanlar içerisinde devamlı olan zikir, bütün gece ve bütün gün şuursuzca yapılan zikirden daha hayırlıdır. Yine bu âyet ve hadislerden anlaşılıyor ki, Yüce Allah'ı zikretmek için uzun uzadıya bir merasime, bir yol göstericiye de ihtiyaç yoktur. Nitekim yukarıda zikredilen kudsi hadiste buyrulduğu üzere kul doğrudan doğruya Allah'ı zikredecek ve O'na yönelip, muhabbet ve ta'zimle O'na yaklaşmaya çalışacaktır. Böyle yaptığı takdirde Allah'ı Teâla o kuluna daha da fazla yaklaşıp kulunun isteklerine icabet etmektedir. Her ne kadar

hadis-i şerifte karış, arşın, kulaç gibi ölçüler geçiyorsa da, bunlar insanların daha iyi anlamaları için seçilmişlerdir. Yoksa «karış karış yaklaşıyor» şeklinde anlamak doğru olmaz.

DÜA

Düa Kelimesi davet etmek, çağırarak, yardım istemek gibi mânâlara gelmektedir.

Dini mânâda düa, kulların Yüce Allah'tan yardım, lütuf, ih-san ve inayet istemeleridir. İşte bu bakımdan düa, küçükten büyü-ğe, aşağıdan yukarıya yapılan niyaz ve yalvarma olarak da değer-lendirilmektedir. Düadan maksat kulların, kulluklarını göster-meleri, Yüce Allah'ın ilâhi kudreti karşısındaki güçsüzlüklerini, âciz oluşlarını idrak etmeleridir. Böyle olunca, O'na düa etmek, kaza ve kadere razı olmakla beraber Cenab-ı Hak'kın ilâhi kudre-tini her şeyden fazla büyülemek ve hürmet etmektir.

İslâm dininde düa sadece Allah'a yapılır. O'ndan istenir, öy-leyse düa merci yalnız Allah'tır. Nitekim, Yüce Allah, 40. Mü'min Suresinin 60. âyetinde meâlen şöyle buyurmaktadır: «Bana düa edin, size karşılığını vereyim.»

Ayrıca Bakara Suresinin 186. âyetinde: «Ey Muhammed, kul-larım sana Beni sorarlarsa, bilsinler ki Ben, şüphesiz onlara yakı-nım. Benden isteyenin, düa ettiğinde, düasını kabul ederim. Artık onlar da davetimi kabul edip bana iman etsinler ki, doğru yolda yürüyenlerden olsunlar.»

Âyetin mânâsı üzerinde dikkatlice durulacak olursa, Allah'ın kullarına ne kadar yakın olduğu, düa edenin düasını, yakarışını hemen duyup cevap verdiğini ve arada herhangi bir vasıtanın ara-cının olmadığını haber verdiği anlaşılacaktır. Sanki Yüce Allah «Ben kullarıma öyle yakınım ki, düa anında bir vasıtaya, aracıya ihtiyaç yoktur», demiş oluyor. Ayrıca Yüce Allah'ın «Ben kulları-ma yakınım» buyurup ta «Onlar Bana yakındır» buyurmamış ol-ması da üzerinde düşünülmesi gereken önemli bir noktadır. Çün-kü kullar var olmak yönünden mümkünü'l-vücûd olan varlıklar-dır, yani var olabilmek için bir Varediciye muhtaçtırlar. Halbuki, Vacibu-l-vücûd olan, varlığı, var olması zorunlu olan, kendi kendi-ne var olmuş olan Yüce Allah, ilâhî kudretiyle her şeye kâdir oldu-ğu için yakınlıkta O'nun yönündendir. Âciz olan kul, ancak O'na

düa halinde, ibadet halinde O'na kulluk ederek, O'na yalvararak mânen yakın olmaktadır. Maddeten, bizzat yakınlık kul açısından mümkün olmamaktadır. Bununla beraber düa eden kul, gönlünü ve kâlbini sırf Allah'a açar ve O'ndan başkasıyla meşgul olmazsa bu durumda hem Allah'a mânen yaklaşmış olur, hem de düası kabul edilerek müstecâb olmuş olur.

İşte bu sebeble Hz. Peygamber: «Düa ibadetin iliği'dir (özüdür)», «Düa ibadetin ta kendisidir», «Allah katında düa kadar makbul ve kıymetli hiçbir şey yoktur»; buyurmakla düanın aslının ibadet olduğuna dikkati çekerek, ihlas ile, samimiyetle Allah'a açılan ellerin boş çevrilmeyeceğine de işaret etmiştir.

Bilindiği gibi düa ve emir, aynı siga ile yapılan isteklerdir. Bir düşünün, bir çaresizin «Aman yetiş» diye bağırsı, bir düa, bir niyazdır. Buna mukabil, bir yardım severin de gelip elinden tutarak «haydi kalk» demesi de bir icâbet, bir emirdir. Küçüklerin yardım dilemelerine cevap verip yardım etmek büyüklüğün şanından olduğu gibi, büyüğün emrine itaat etmek, boyun eğmek de edep ve ahlâkın gereği olduğu gibi, hem küçüklerin yararınadır, hem de akıl ve hikmet bunun böyle olacağına işaret eder.

Büyüklerin büyüğü, âmirlerin âmiri, hakîmlerin hakîmi olan Cenab-ı Hak, büyüklenmeye, şükredilmeye en fazla lâayık olan en büyük mutlak varlıktır. Her yerde hâzır ve nâzırdır, kullarının her türlü isteklerine cevap vermeğe kâdir ve onlara kendilerinden daha yakındır.

Bu sebeble, bütün bu açıklamaları destekler görünen şu ayetleri burada zikretmek yerinde olacaktır: 25. Furkan / 177 :

«Ey Muhammed de ki, İbadetiniz (düanız) olmasa, Rabbin size ne diye değer versin? Ey inkarcılar, yalanladığınız için, azab yakanızı bırakmıyacaktır.»

27. Neml / 62 :

«Yoksa darda kalana, kendisine yakardığı (düa etiği) zaman karşılık veren, başındaki sıkıntıyı gideren ve sizi yeryüzünün sahipleri yapan mı? Allah'ın yanında bir Tanrı mı? Ne kadar da kit düşünüyorsunuz.»

Gazzalî «İhyâ'u ulûmid-din» adlı eserinde düanın âdabı hakkında şunları yazmaktadır :

1— Şerefli vakitleri aramak, bu vakitler sene içerisinde arefe günleri, Regâib, Miraç, Berâet geceleri gibi mübarek gün ve geceler; aylardan Ramazan ayı ve bu aydaki Kadîr gecesi, haftada Cuma günü ve gecesi, gecelerde de seher vaktidir ki, bu vakitlere raslayan düa ve ibadetlerin makbul olacağında şüphe yoktur.

2— Şerefli hallerden istifade etmek, bunların da ezan ile kâmet arası, iftar vakti, ruku' ve secde halleri olduğunda ittîfat vardır.

3— Kibleye dönerek, ellerini açıp, kollarını oldukça yukarı kaldırarak düa etmek.

4— Düayı gönülden, gizlice ve hafif sesle yapmak. Bu mânâda Yüce Allah 7. Arâf Suresinin 55. âyetinde: «Rabbimize gönülden ve gizlice düa edip, yalvarın. Doğrusu O, aşırı gidenleri sevmez.»

Ayrıca 17. İsrâ/110: «...Ey Muhammed, namaz kılarken sesini yükseltme, gizli de okuma, ikisi ortasını bul.»

5— Düada yapmacık sözlerden sakınmak. Düa eden tevazu ve huşu içinde, istemeli külfetli ve yapmacık sözler söylemekten kaçınmalıdır.

6— Huzû ve huşu içinde, mütevazî ve ağırbaşlı olarak Allah'tan korkarak ve kabûlünü de umarak, istediği şeyde kararlı olarak düa etmek.

Her ne kadar emir sigası da kullanılsa, emir veren bir edâ ile değil de, rica eden bir tavırla ve yumuşaklıkla kulun sesini tatlılaştırması gerekir. Ayrıca hem Allah'ı büyükleyip, sevgi ve saygı göstererek, O'ndan korkan bir durumla birlikte, O'nun yardım edeceği hususunda da ümitli olarak düa etmektir. Bundan başka «dilersen beni bağışla, dilemezsen bağışlama» şeklinde bir üslûpla değil de kat'i şekilde istemek de önemlidir. Nitekim Hz. Peygamber: «Düa ettiğiniz zaman, Allah'ım dilersen beni mağfiret eyle, dilersen bana rahmet eyle» demeyiniz. İsteyeceğinizi kat'i surette isteyin. Zaten O'nu zorlayacak bir kuvvet yoktur», buyurmuşlardır.

7— Tekrar tekrar isteyerek düasında ısrar etmek. İbni Mes'ud, Hz. Peygamber'in düası hakkında: «O düa ettiği zaman, üç kere düa eder ve Allah'tan bir şey istediği zaman üç kere isterdi» diye rivayette bulunmuştur.

8— Düa da acele edip geçikmekten üzüntü duymamak, kabul olmadı diye üzülmemek.

Bu konuda da Hz. Peygamber: «Allah'ü Teala düanınızı kabul eder, kaldı ki, düa ettim, hâlâ kabul olmadı deyip acele etmeyin. Allah'tan çok isteyin, zira siz, kerem sahibi, cömert olan Yüce Allah'tan istiyorsunuz» buyurmuştur.

9— Düaya besmele ile başlamak.

Kulun düasına, hemen arzu ettiği şeyi istemekle değil de, besmeley-i şerifeyi okumakla, yüce Allah'a hamd ve şükrederek başlaması daha uygun olur. Bir rivayette Sevgili Peygamberimizin düalarına her zaman besmeleyle ve Sübhane Rabbiye'l-aliyyi'l-âle'-vehhâb diyerek başladığı belirtilmektedir.

10— Düanın kabul olmasında yerine getirilmesi gereken şartlardan biri de bâtinî edep yani gönül huzuru ile ilgili edep, haya ve ahlâkî durumdur.

Kul, düanın kabule şâyân olduğu vakitlerden birinde bir şey isteyerek düa etmeden önce, tövbe (4) etmelidir. Her türlü kusur ve kabahatından pişman olup terkettikten sonra, Allah'a yönelmelidir. Kullarla helallaşıp, bütün himmet ve gayretini Allah'a bağlanmaya sarfetmelidir.

İşte bütün bu sayılanlar dikkate alınarak Yüce Rabbimize doğrudan doğruya, araya herhangi bir vasıta koymadan düa ve niyazda bulunulmalıdır. Hâcetini, ihtiyacını düa ve yakarışını Yüce Allah'a yapmak isteyen bir kul, önce tövbe ve istiğfar ederek O'na yönelmelidir. Her türlü kusur, kabahat ve günahından dolayı gerçek anlamda pişman olup, bir daha bu kusur ve kabahatlarla, günah olan şeylere dönmemek üzere azimli ve kararlı da olduktan sonra, O'ndan bağışlamasını dilemelidir. Bu sırada Yüce Allah'a karşı duyduğu hürmet, büyükleme ve muhabbet sebebiyle, kendi âcizliğini de düşünerek, yapabilirse bir iki damla göz yaşı dökmelidir. Bundan sonra da alçak bir sesle, gönülden samimiyetle ve ihlasla doğrudan doğruya ne isteyecekse Yüce Allah'tan istemelidir. Yeterki kul, ne isteyeceğini bilsin. Bu da yukarıda on madde halinde zikredilen düa âdabına riayet etmekle kolayca mümkün olacaktır. Nasıl ki Yüce Allah'a kulluk vazifemizi yapmak üzere ibadet ederken, nasıl araya ikinci bir şahıs veya bir vasıta girmiyorsa, Yüce Allah'a yapılan düa ve niyazlarda da bir ara-

4. Bu konuyla ilgili fazla bilgi için: «Tövbe hakkında bazı meseleler», Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C. XXIV. ss. 389-412, Ankara 1981'de yayımlanmış olan makalemize bakılabilir.

ciya ihtiyaç yoktur. Nitekim Yüce Allah bu hakikatı, yukarıda da zikredildiği üzere «Bana düa edin, size icâbet edeyim» (5) buyurmakla Kur'an-ı Keriminde haber vermiştir. Ayrıca günde beş defa Yüce Allah'ın huzurunda el bağlayıp namaz kılan bir kişi, namazının her rek'atında O'na «Yarabbi, yalnız San'a ibadet ederim ve yalnız Sen'den yardım dilerim» diyerek bu hususta O'na söz vermektedir. Bu sözünü unutup kulun, başkalarına sığınması, başkalarının yardımını dilemesi, veya düa ve niyazlarında başkalarını araya koyması, veyahut da başka kulların, mezar ve yatırırların önünde durarak bunların aracılığıyla düa etmeye kalkışması bu açıklamalara göre hiç te doğru bir davranış değildir. Allah korusun şayed kâlbinden geçenler, yani niyyeti halisâne değilse, bu araçlar olmadan düa ve niyazların Cenab-ı Hak'ka ulaşamayacağı inancı kendisinde meydana gelmişse, şirke kadar gidebilecek büyük bir günah olabilir. Bu itibarla kişilerin düa ederken, Yüce Allah'ı zikrederken çok dikkatli olmaları, uyanık olmaları, niyyet ve kasitlerini Yüce Allah'a mahsus kılmaları, her şeyi O'ndan istemeleri İslâm Dininin emir ve yasaklarına çok daha uygun bir hareket olur, Yüce Allah'ın izniyle düaları kabul edilir ve murat ettikleri, istedikleri, hayırlı bütün arzu ve isteklerine de kavuşmuş olurlar.

Diğer taraftan kulların Yüce Allah'tan hayırlı, faydalı, güzel, ve iyi şeyleri, başka bir ifadeyle dinimizin meş'ru gördüğü, hayırlı ve faydalı gördüğü şeyleri istemeleri de düaların kabul olunmasının şartlarındanadır. Beddüa (kötü düa) ve intizar yani başka din kardeşimizin aleyhine düa etmek, İslâmiyette yasaklanmış tır. Bu itibarla böyle bir istekten uzak durmak lazımdır. Yüce Allah'tan müstahîl ve muhal, yani olmayacak şeyler istemek veya kötü şeyler dilemek düa etmek değildir. Düa konusunda bu hususa da âzami derecede dikkat etmek gerekir. Nitekim Hz. Peygamber herkesce bilinen bir Hadis-i Şerifinde: «Kendisi için istediğini, mü'min kardeşi için istemeyen bizden değildir» buyurmuşlardır.

Zikir ve düa da diğer ibadetlerimiz gibi birer ibadettirler. İbadetlerimizi nasıl doğrudan doğruya Yüce Allah'a tahsis ediyorsak, araya herhangi bir vasıta koymaya ihtiyaç duymuyorsak, zikir ve düa da kâlb huzuruyla, halis bir niyetle doğrudan doğruya Allah'u Teala'ya yapılır. Faydalı olan zikir ve düa devamlı ve kâlb huzuruyla yapılan zikirdir. Gâfil bir kâlb ile yalnız dilden yapılan

zikir ve düanın faydası yok denecek kadar azdır. Dünya meşgalesi- ni, insanı huzursuz eden şeyleri nefisten ve kâlbten uzaklaştırdık- tan sonra zikir ve düaya başlamak gerekir. Aynı huzurun zikir ve düa esnasında da devam etmesi lazımdır. Bütün ibadetler kâlb hu- zuru ve temiz bir niyyetle değerlenir. Zikir ve düa da bir çeşit iba- det olduğuna göre bunlarda da niyyet esastır. Zikirde Allah'a ya- kın olmaya O'nu sevmeye gayret etmek önce gelir. Bu niyyetle ve kâlb huzuru ile zikre devam edildikçe, bu yakınlık ve muhabbet ken- dilüğinden meydana gelir ki, işte zikirde beklenen de budur. Allah'a yakın olduğunu ve O'nu sevdiğini idrak eden bir kâlb bun- dan böyle huzur içinde Yüce Allah'a ibadet eder, zikreder ve düa eder, gönlündeki her türlü huzursuz edici şeyleri ve vesveseleri de uzaklaştırarak tam bir gönül rahathğına ulaşarak saadete ve kur- tuluşa erer.

Allah'a düa ederken güzel isimleriyle düa etmek en doğru ola- nıdır. Zira Yüce Allah, Â'raf Suresinin 180. âyetinde şöyle buyur- maktadır: «En güzel isimler Allah'ındır. O'na o isimlerle düa edin. O'nun isimleri konusunda eğriliğe sapanları bırakın. Onlar yap- tıklarının cezasını göreceklerdir».

Öyleyse bu konuda da çok dikkatli olmak gerekir. Yüce Allah'a, bizzat kendisinin Kur'an-ı Kerimde beyan buyurup verdi- ği isimlerden başka isim vermekten kaçınılmalıdır. Ehl-i Sünnet te bu konuda ittifak ederek, Kur'an ve Hadiste vârid olmayan hiç bir ismi Yüce Allah'a vermeyi câiz görmemişlerdir. Kur'an-ı Ke- rimde «el-Esmâ'u'l-Hüsna» diye geçen güzel isimleri Kur'an ve Hadislerde bulmak mümkündür, bunlarla düa edilmelidir.